

HER
YERDE
HIRSIZ
VAR...TARİK DURSUN'UN
RÖPORTAJI

4

YILLARDA, Türkiye' de hiç, ama hiç kimse bu kültür yağmalamasının farkında değildir. Anadolu, bir kurtuluş savaşına tutuşmuştur ve arada göz gözü görmemektedir.

Halil Edhem bey de bir raslantı sonucu «duruma vakıf olur.» Kazı heyeti üyelerinden Wililam H. Buckler'in 16 Kasım 1922 günlü bir mektubu her şeyi açıklar. Buckler, mektubunda 1922 yılı ilk yazında Sard'da yapılan işlerden söz ettikten sonra, kazıya katılan Butler'in büyük Türk taarruzunun gelişmesi ve düşmanın bozguna uğrayıp geri çekilmesi üzerine, «İzmir'de başlaması tabii olan kargaşalıklardan Sard eserlerinin hiç olmazsa bir kısmını korumak maksadıyla bunları 56 sandığa koyduğunu, ilk önce Yunanlıların bu sandıkların ihracına müsaade etmediklerini, fakat sonradan bir kolayımı bularak Amerikan bandıralı Osso gemisi ile Amerika'ya göndermeye muvaffak olduklarını» bildirmektedir.

TAŞINAN ANADOLU

YNI yılın Eylül ayı içinde, Sard eserleri New York limanına indirilir. Kazılarda bulunan Lidya altın sikkeleri ise, İzmir'deki Amerikan Konsolosluğuna teslim edilmiştir.

Arada Butler de ölmüştür. Buckler'in mektubu bir başka

Sard kazılarındaki eserlerin geri alınabilmesini Türkiye bir insana borçludur: H. Edhem beye..

KAÇIRILAN 56 SANDIK ESERİ BİR MEKTUP ELE VERMİŞTİ!..

Halil Edhem Bey için farkına varıyor — Amerika'ya taşınan Anadolu — Butlar öldü fakat — İki şıktan biri — Uzun süren pazarlıklar — Paylaşma yolları — «Ya verirsiniz, ya da...» — Bir teklif — Amiral Bristol aracı — Derneğin huysuzluğu — H. Edhem bey de dedi ki...

Amerikalılar susarlar, karşılık vermezler. Edhem bey, yine yazar, durmadan yazar: «hattâ...» der, «geleyim, pay işini orada birlikte yapalım ve...»

Yine ses çıkmayınca yapacağına yapmaya karar verir.

«YA VERİRSİNİZ..»

M AARİF Vekâleti Hars Müdürlüğü, Halil Edhem bey'den bir yazı alır. Buna göre, Sard eserleri geri verilmedikçe Türkiye sınırları içinde hiç bir Amerikalıya —ve bu arada Sızma'da kazılar yapmak isteyen Kelsay'e de— «ruhsatname» verilmemesi ve bu mesele için diplomatik yollarla «dahi teşebbüse geçilmesi rica» edilmektedir. Bakanlıkça Edhem bey'in istedikleri uygun görülür, «keyfiyet aynen Amerikalılara bildirilir.»

Bu aralar Buckler, Sard Derneği üyeliğinden istifa eder. Buckler'a göre, Edhem bey istediklerinde haklı, dernek haksızdır. Onun ayrılmasıyla durum daha da karışır; dernek, tam bir yağmacı tutumuyla elindekileri olduğu gibi alakoymaya kalkışır. Nedenlerinin başında da bu konuda çok para

harcadığını, eldeki avuçtaki'nin hep Türkiye'ye döktüğünü, bu yüzden güçlü tükenen derneğe bunların hediye edilme si gerektiğini söyler.

Edhem bey bu teklifi ciddiye bile almaz. Bakanlığa yazdığı bir tezkerede şunları anlatmaktadır: «Bu esnada hafriyat komitesinde vukubulan tebeddülât üzerine asarı teallül hissedilmiş ise de gerek Hariciye Vekâletince ve gerek tarafı âcizden vukubulan teşebbüsât üzerine Amerika mümessili tarafından bilmuhabere aradaki suitefeh-hüm izale kılınarak eşyanın iadesi tahtı temine alınmıştı...»

UZLAŞMAYA DOĞRU

A RADAKI küçük çatışmaları saymazsak, problem, tam bir çözümlü yoluna girmektedir. Türlü yazışıp çizimeler sonunda, Sard eserleri, Amerikadan yine gerisin geri Anadolu'ya getirilir ve Edhem bey, titiz bir çalışmayla paylaşmayı yapar. Fakat Sard Derneği, kendi payına düşen parçalardan pek memnun kalmamış olacaktır ki, altı ay sonra Ami-

HALİL EDHEM BEY KONYA'DA YUSUF AKYURT'LA
Yıl 1935 sınıralarında

ral Bristol aracılığıyla Müzeler idaresine gönderdiği bir muhtı-rada «Amerikalılar için ayrılmış olan eserlerin evvelce New York ta bırakılmış sütun başlığı ve diğer birkaç parça müstesna olmak üzere, hemen hemen kıymetsiz olduğu, taksimin adlâ-ne yapılmadığı, gönderilenlerin New York Müzesind teşhire imkân olmadığı» belirtilir. Buna karşılık da, «Sard medeniyeti-nin Lidya'lılar zamanından Hristiyanlık zamanına kadar tekâ mülünü gösterebilecek bir takım eserlerin ve bu arada yalnız Amerikadan iade olunanların değil, fakat harbten önce Sard'da bulunup uzun müddet-ten beri İstanbul Arkeoloji Müzesinde hıfzolunan ziynet eşyasının mühim bir kısmını dahi istemektedir.»

Halil Edhem Bey'in kan bey-nine sığar, oturur; kalemi eline alır ve başlar yazmaya: Bir kere bu mesele kapanmış tir ve Sard Derneğinin işi yeni-den kuralması insanda şaşkın

lık uyandırmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin eski eserlerin ken-di sınırları içinde kalmasına dair bir kanunu vardır ve Amerika gönderilenler için de «hususî bir muamele» yapılmış-tır. Üstelik, gerçekten değerli parçalar gönderildiği halde, bunları küçültmek için değersizmiş gösterilmeye kalkışılması da «hayreti muciptir.» Bu, ayrıca unutulmamalıdır; Amerika hükümetine ve Sard Derneğine bir «cemiledir». İstenenlere gelince, listeye gönderilen parçaların hemen hemen hepsi konuştur ve bu garip istek, hiç bir zaman yerine getirilebilecek istek değildir.

«Bu böylece biline...» diyordu Halil Edhem bey. Ama yıllar yılı, ne öyle, ne böyle bir türlü bilinemedi ve içerden dışardan kültür yağmasına görülmemiş bir hız verildi.

YARIN: Ege ve Akdeniz kıyılarında yağma var...

TAŞINAN ANADOLU

AYNI yılın Eylül ayı içinde, Sard eserleri New York limanına indirilir. Kazılarda bulunan Lidya altın sikkeleri ise, İzmir'deki Amerikan Konsolosluğuna teslim edilmiştir.

Arada Butler da ölmüştür. Buckler'ın mektubu bir başka noktayı da işaretlemektedir: Sandıklar, açılmaksızın «American Society for the Excavations of Sardis» b'nasında ve «emniyet altındadır.» Dernek, şimdi sormaktadır: «Bu eserler hakkında ne gibi bir muamele de bulunulacaktır?»

Halil Edhem bey, durumu bir yazıyla Maarif Vekilliğine bildirir. İzmir işgalinin kaldırılması sırasında bu eserlerin «büyük tehlikelere mâruz kalacakları ve belki de tamamen harap olacakları aşikâr olduğundan bunların Amerikaya nakledilmiş olmalarının mucibi memnuniyet, ahvalden ve bu hâdiseden Müzeler Idaresinin haberdar edilmesinin de..» diye yazar.

İKİ ŞIK

HALİL EDHEM BEY için tutulacak iki yol vardır: Ya Amerikalılara bu eserlerin Amerikaya nakli için «ihtiyar ettikleri masraf ile İstanbul'a iadesi için sarf olunacak paranın» Türkiye hükûmetince ödenmesi ve sandıkların geri getirilmesi; ya da sandıkların bütünüyle Amerikalılar eliyle İstanbul'a gönderilmesi... O zaman, bu «zahmete karşılık» da Amerikalılara «ikramiye olarak bu eserlerden muayyen bir hisse ayrılması» zorunlu olmaktadır.

Bakanlık, Edhem bey'den nakil ücretlerinin ne olduğunu sorar. Fakat bunu «tesbit etmek imkânsız»dır. Paylaşmaya gelince, bu da aynı oranlıdır. Sandıklardakiler görülmedikçe kesin birşey söylenemez. İstanbul'a gelince düşünülecek bir konudur.

Bakanlık, işleri biraz karışık ve çapraşıkça gördüğünden, her türlü yazışma ve anlaşma yetkisini Halil Edhem bey'e bırakır. Edhem bey, dernekle ilişki kurar, arada «Şahsi dostu ve Amerikan siyasi mümessili Amiral Bristol» ile görüşmelerde bulunur ve bu konuda ileri sürdüğü tezin doğruluğuna Amirali de inandırır.

Amerikalılar, Sard kazılarının dan caymış değildir. Princeton Üniversitesi Profesörlerinden Leslie Shear, 31 Temmuz 1923 yılında bir mektupla yeni şartları sorar. Edhem bey, kızıya başlamadan önce «muvakkaten nakledilmiş eserlerin ortaya koyduğu meselenin kati olarak halledilmesi» gereğini öne sürer.